

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Илиана Чекова-Димитрова

за дисертационния труд на Пламена Георгиева Костова на тема:

„Успението на св. Йоан Богослов (ВНГ 916)

в южнославянската традиция. Текст и контекст“,

научен ръководител доц. д-р Диана Атанасова-Пенчева

Дисертационният труд е посветен на „Успението на св. Йоан Богослов“ – текст, който принадлежи към групата на т.н. „квазиканонични“ текстове. Не е изследван целенасочено в славянската медиевистика, така че полагането му в научното поле намирам за необходимо, а извършеното от докторантката за стойностно. Двете главни приноси на дисертацията виждам, на първо място – в археографското и текстологично изследване на текста, и на второ – в интерпретация на агиографската творба с оглед на нейните литературни особености.

Трудът се състои от две части: първата представлява изследване, включващо увод, пет глави и заключение; втората – приложение и библиография.

В първа глава докторантката се спира на култа към св. Йоан Богослов в традицията на византийско-славянския ареал, на образа му като светец от апостолски тип, на текстовете, посветени на него и на присъствието на „Успението“ във византийската, славянската и по-конкретно – южнославянската традиция.

Във втора глава Пламена Костова се занимава с текстологичните характеристики на „Успението на св. Йоан Богослов“, като проследява и подрежда различните преводи и редакции, а също така и промените, настъпили в резултат на продължителното му литературно битуване. Основателно, върху убедителни аргументи, са изведени три редакции и техните особености.

Възстановена е текстологичната традиция на „Успението на св. Йоан Богослов“, която се отличава с единство. Докторантката обособява и аргументира съществуването на три редакции: 1) НБКМ1039, ЗПс24, Деч94 и Рс59; 2) Деч95 и 3) Хил431, като и шестте преписа са част от състава на календарни сборници. Проучени са и връзките им с гръцкия оригинал.

Целта на изследването е да представи традицията само на наративните и панегирични текстове под двете дати 26 септември и 8 май. Споменати са два примера на текстове от Обикновения и Стишния пролог, но мисля, че е добре трудът да се отвори по-задълбочено към проложната агиографска традиция за Св. Йоан Богослов, за да може да се разшири присъствието на жанровете, определяни като канонични.

Трета глава изследва литературните особености на текста – сюжети и фабули. Спира се на теоретични постановки, свързани с жанра, модуса, стила, тематичния материал и функцията на текста, опирайки се на К. Станчев, В. Измирлиева, Н. Ингъм и прилага модела на Ингъм за повествователния модус върху „Успението“. Докторантката много добре познава и си служи с класическите филологически трудове на А. Веселовски, М. Арnaudов, О. Файденберг, М. Бахтин, В. Пропп, както и с по-нови изследвания на български и чужди изследователи в областта на античната литература (Б. Богданов) и славянската палеославистика (К. Иванова, М. Спасова, А. Стойкова, Д. Атанасова, А. Ансон, А. Бирч, П. Браун и др.). Тя определя „Успението на св. Йоан Богослов“ като уставно четиво, което функционира като „житие“, представлява квазиканонична, новозаветна апокрифна творба, изградена по модела на каноничните Деяния на апостолите. „Успението“ следва каноничния текст, но се обогатява със сюжетни особености, характерни за предхристиянски текстове като „Одисея“. Творбата адаптира античния романс с присъщите му авантюрно-приключенски черти към средновековните агиографски наративи. Изведени са мотивите път/ пътуване, напускане на родното място, скитане по света; корабкрушение, буря/ море и кораб, укротяване на морска буря; плен и затваряне в тъмница; съдебен процес; опазване на целомъдрието и верността; преобличане; мнима смърт; приказно спасение с помощта на божество (бих предложила вместо „приказно спасение“ назоваването „чудодейно спасение“, за да не се мисли, че става дума за спасение, типично само за приказките). Авторката обръща внимание на наративната рамка и на огледалната структура, общи за „Одисеята“ и за „Успението“.

Чрез съпоставка между „Успението на Йоана Богослов“ и Омировата „Одисея“ изследването на Пламена Костова доразвива, поставяния в медиевистиката въпрос за наративните връзки и рецепцията на християнска и антична литература. Успешно е приложена и теорията на Владимир Пропп за функциите във вълшебните приказки върху сюжетното действие на „Успението“.

Докторантката се спира на мотиви топоси и странстващи мотиви, сред които: временното безплодие; раздаване на земното богатство; получаване на небесно богатство; преобличане; разрушаване на езически храмове или кумири; възкресяване на мъртвец езичник, приел след това Светото кръщение; прогонване на зли бесове и изцеряване на болни. Към странстващите мотиви са причислени клетвата, вграждането, хвърлянето на жребий, символиката на планината, гората, града, цветовата символика бяло – черно, слънце – луна, дясна – лява страна/ ръка, земен град – небесни град Иерусалим и др., представени с богати текстови илюстрации.

Смятам, че Пламена Костова успява много добре да покаже как наративни модели от античната литература се претворяват в средновековните житийни и мъченически повествования, като по този начин изтъква, от една страна, романността на „Успението“, а от друга, връзката на странстващите мотиви с канонични християнски текстове.

Приложението впечатлява с обема на включения материал (гръцки и славянски текстове) и старателното му оформяне: За пръв път се издава пълната версия на старобългарския превод на „Успението на Йоан Богослов“ по преписи от ръкописи, намиращи се днес в книгохранилища в Сърбия, на Атон и в Загреб.

При подготвянето на изследването за печат съм сигурна, че ще бъдат отстранени някои печатни грешки, малки повторения и неточности в библиографията (Славянские древности излизат под редакцията на Н.И. Толстой). Бих препоръчала също така да се направи превод на „Успението на Йоан Богослов“ на съвременен български език.

Настоящият научен текст притежава необходимите качества на дисертационен труд – новаторство и приносен характер. Основана на комплексен подход и стойностен филологически анализ, дисертацията „Успението на св. Йоан Богослов (ВНГ 916) в южнославянската традиция. Текст и контекст“ разкрива на читателя богатата картина на текстологичното и литературно битие на този важен литературен паметник.

Убедено препоръчвам на уважаемото жури да присъди на Пламена Георгиева Костова образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.1.Филология. Старобългарска литература.

17.05.2023